

УДК 368.5:631.16

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-3.14>

Павленко О.П.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ДИНАМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ

Автором статті розглянуто проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України та визначено першочергову роль державної підтримки під час фінансового забезпечення агровиробничого ринку на підставі досвіду зарубіжних країн. Але її відсутність на українському страховому ринку передбачає інші корпоративні напрями розвитку агостраховання поряд з учасниками на ринку продажу послуг страхування. Розглянуто перспективи агостраховання малого підприємства в аграрній сфері, зокрема фермерських господарств, а також визначено ступінь захисту ризиків сільськогосподарського виробництва під час кредитування. Подано динаміку рентабельності, врожайності сільськогосподарських культур, а також обсяги внесення органічних добрив для їх вирощування та проведено дослідження щодо рівня збитковості сільськогосподарських підприємств, порівняння врожайності сільськогосподарських культур у Дніпропетровській області.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, аграрне страхування, аграрне виробництво.

DYNAMIC DEVELOPMENT OF UKRAINIAN AGRICULTURAL INSURANCE MARKET

Pavlenko Oksana

Dnipro State Agrarian and Economic University

The author considers the problems and prospects of the insurance market development in Ukraine. In agriculture, production remains a high-risk business, so farmers face many risks and production problems that make their incomes volatile, and low market prices make agricultural production unprofitable. The primary role of state in the financial support of the agricultural market on the basis of the experience of foreign countries is determined. But the absence of insurance on Ukrainian market provides other corporate areas of agricultural insurance development along with other participants on the market of insurance services. In recent years, there has been an increasing participation of many commercial organizations in providing the insurance services in the agricultural sector, focused on the protection of agricultural production risks. Ukrainian agricultural insurance can be improved by the system of agricultural enterprises partnership and in this case, insurers of Ukraine will require additional development and management of agricultural workers. Prospects of agroinsurance of a small enterprise in the agrarian sphere, including farms, are considered, and the degree of risks protection of agricultural production at crediting is defined. The article analyzes the dynamics of profitability, crop yields, as well as the amount of organic fertilizers for their cultivation. A study on the level of unprofitability of agricultural enterprises, the comparison of grain and legume yields of Dnipropetrovsk region was carried out. So, there is a great need for state subsidies to the agricultural sector of the economy, which will ensure food security in the country, will direct the export of quality agricultural products to foreign export markets, will increase the level of GDP. In foreign countries, for example, farmers will not be able to receive full state support without an insurance contract with insurance companies. So, in Ukraine, it is necessary to take into account the insurance practice of other countries to transform agricultural insurance and provide its opportunities for the needs of risk management of agriculture and agricultural production.

Keywords: insurance, insurance market, agricultural insurance, agricultural production.

Постановка проблеми. У сільському господарстві виробнича діяльність залишається високоризикованою справою, і фермери стикаються з безліччю ризиків і виробничих проблем, які роблять їхні доходи нестабільними з року в рік. Ці ризики включають втрати врожаю через негоду, шкідників та хвороби, втрати після збору врожаю, під час зберігання та транспортування і в кінцевому підсумку несподівано низькі ринкові ціни, за якими аграрне виробництво стає нерентабельним. Здебільшого фермери також стикаються з ризиком катастрофічних утрат, оскільки, наприклад, коли сільськогосподарські культури чи худоба знищуються посухою, вогнем або новим шкідником або коли життя та активи втрачаються через екстремальні погодні події. Ці ризики можуть становити складні фінансові проблеми навіть для великих комерційних господарств

розвинених країн, але наслідки для величезної кількості дрібних власників у світі, що розвивається, набагато більше [3, с. 6–10].

Питання розвитку страхового ринку України залишається актуальним. Над ним працюють багато науковців та безпосередньо учасники страхового ринку. Аналіз сучасного стану, тенденцій та проблем розвитку національного ринку страхування свідчить про певні недоліки, притаманні функціонуванню окремих страхових компаній та страховому бізнесу у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику сільськогосподарського страхування на сучасному ринку агробізнесу вивчало чимало вітчизняних та зарубіжних учених. Серед них слід відокремити таких авторів наукової та методичної літератури, як В.М. Андрієнко, В.Д. Базилевич, О.Д. Вовчак,

О.В. Козьменко, І.В. Кушнір [2], М. Мних, С. Осадець, А.О. Задоя, Т.В. Яворська та ін. Але вивчення даного питання потребує врахування ризиків під час сільськогосподарського страхування, аналізу більш широкого спектру методологічних досліджень, особливо в умовах ринкових перетворень, світової глобалізації й євроінтеграції.

Постановка завдання. Актуальність тематики дослідження зумовила визначення перспектив розвитку українського аграрного страхового ринку в умовах кризового стану економіки, а також вирішення проблем страхування аграрного виробництва. Виникає питання знайти найкращі способи для подолання цієї поширеної і зростаючої проблеми виникнення сільськогосподарських ризиків. У статті використано матеріали авторів наукових публікацій, досліджень провідних вітчизняних та зарубіжних учених, статистичну інформацію Державного комітету статистики України, офіційні дані сайтів інформаційних Інтернет-порталів з агрострахування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агрострахування почало суттєвий розвиток з 1990-х років починаючи з розроблених програм мультиризикового страхування і закінчуючи індексним страхуванням. Але сьогодні більшість страхових договорів щодо захисту сільськогосподарських ризиків укладається під час оформлення кредиту, і в такому разі не завжди аграрне страхування має кінцеву мету відшкодування збитку у разі неотримання врожаїв, а лише покриває частину витрат позичальника та ризиків перед банківською установою, яка фактично є власником об'єкта кредитування до моменту повного погашення [4].

В Україні необхідно враховувати страхову практику інших держав для трансформації сільськогосподарського страхування та забезпечення його можливостей для потреби управління ризиками сільського господарства та аграрного виробництва. У зарубіжних країнах, наприклад, аграрії без оформлення страхового договору зі страховими компаніями не зможуть отримати державну підтримку в повному обсязі, тобто страхування озимих культур є обов'язковим для одержання страхової аграрної субсидії, компенсацію за яким державний уряд пропонуватиме на рівні 50%, інші ж 50% – це збитки виробника [5].

Поки що державний сектор відіграє незначну роль у страхуванні фермерів та сільськогосподарських виробників від сільськогосподарських ризиків у нашій країні, але некомерційні організації (урядові організації, асоціації фермерів тощо) повинні допомогти організувати страхування або залучати зусилля з надання бюджетної підтримки, коли виникають катастрофічні ризики, тобто ризик утрат та збитків на рівні понад 30–50%.

У сучасних умовах на українському ринку агрострахових послуг відбуваються кардинальні зміни, а основним чинником розвитку страхового сектору є неабияка роль державної участі. Водночас через недостатність бюджетних коштів та інші об'єктивні причини уряд країни змушений був відмовитися від фінансування раніше запровадженої програми субсидованого агрострахування, таким чином, держава втратила позиції активного управлінця на даному ринку [2].

Але в перспективі агрострахування через налагодження системного партнерства сільгоспвиробників, страховиків та держави потребує подальшого розви-

тку щодо управління аграрними ризиками. Одна з найбільш перспективних розробок – страхування на основі індексу (ІВІ). ІВІ може зменшити витрати та труднощі з адміністрування і надання сільськогосподарської страховки, а також попередити й усунути багато негативних наслідків і проблем, від яких страждають сільськогосподарські виробники. Це також перспективний інструмент для андерайтингу витрат агентств із надання допомоги, забезпечуючи швидке та надійне джерело фінансування після того, як стався страховий випадок [9].

Ще одним перспективним напрямом став розвиток застосування в секторі економіки приватного партнерського сільськогосподарського страхування, залученого частково розвитком ІВІ, але також шляхом переходу до більшого державно-приватного та некомерційно-приватного партнерства під час здійснення агрострахування. Незважаючи на ці перспективні розробки, вдосконалення форм сільськогосподарського страхування ще не досягло розширення масштабів та використання матеріалів дослідження для висвітлення інноваційних шляхів під час подолання збитків аграрними товаровиробниками [10, с. 61].

Вивчаючи аграрний ринок, слід відзначити, що сільськогосподарське страхування неприбуткових підприємств має тенденцію до значного зростання. Останніми роками спостерігається все більша участь багатьох комерційних організацій із надання страхових послуг в аграрній сфері, орієнтованого на захист ризиків сільськогосподарського виробництва. Але й некомерційні установи та організації не менш зацікавлені у прибутковості аграрного бізнесу, оскільки податки зараховуються саме в місцеві бюджети. До таких організацій належать місцеві та міжнародні громадські організації, мікрофінансові установи та асоціації фермерів, а також страхові брокери і страхові агенти, які працюють на маркетинговому сітьовому рівні та мають власні мережі для розповсюдження страхування [1].

Оскільки більшість цих організацій не є ліцензованими щодо продажу послуг страхування, вони неминуче співпрацюють із приватними страховиками, які надають такі послуги на страховому ринку та підписують договори страхування. Перевагою для приватних страховиків є те, що ці товариства мають доступ до безлічі дрібних фермерів, і часто в агрегованому вигляді (наприклад, асоціації фермерів, страхові кооперативи або взаємні товариства); своєю чергою, некомерційні організації, як правило, здійснюють обслуговування та субсидування страхування [6, с. 53].

За даними Державної служби статистики України, у 2018 р. відбувалося погіршення рівня рентабельності в галузі тваринництва, у тому числі у фермерських господарствах (табл. 1). Негативна динаміка також спостерігається й у рослинництві за окремими культурами, такими як гречка, буряк цукровий, зернобобові сушені, що може бути пов'язано з недостатнім внесенням органічних добрив. Досить низькими є рівні рентабельності і за такими видами сільськогосподарської продукції, як картопля, культури овочеві закритого ґрунту, культури плодів, свині на м'ясо, птиця на м'ясо, яйця птиці свійської. За використання органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур 2018 р. було внесено від 260 до 1 973 кг на 1 га (табл. 2).

Таблиця 1

Рівень рентабельності продукції сільського господарства в усіх підприємствах у 2018 р.

Найменування продукції	Всі підприємства	У тому числі фермерські господарства
Культури зернові та зернобобові, всього	24,7	26,1
<i>у тому числі</i>		
Пшениця	24,6	24,7
Кукурудза на зерно	27,2	29,9
Ячмінь	25,6	27,3
Жито	-2,2	10,2
Овес	10,3	14,1
Гречка	-17,2	1,5
Просо	34,7	35,0
Культури зернобобові сушені	-5,4	3,1
Боби сої	21,0	31,5
Насіння льону-довгунця	18,6	-
Насіння ріпаку й кользи	31,1	30,7
Насіння соняшнику	32,5	30,3
Буряк цукровий фабричний	-11,4	-2,2
Шишки хмелю	60,9	34,5
Картопля	6,8	28,0
Культури овочеві відкритого ґрунту	16,7	7,6
Культури овочеві закритого ґрунту	8,5	14,9
Виноград	22,6	17,8
Культури плодові	3,4	21,6
Культури ягідні	19,5	31,1
Велика рогата худоба на м'ясо	-17,7	-6,4
Свині на м'ясо	6,9	1,1
Вівці на м'ясо	-16,7	-2,9
Кози на м'ясо	-13,8	-22,9
Птиця на м'ясо	5,7	6,8
Вовна	-69,5	-0,1
Молоко від сільськогосподарських тварин усіх видів, сире	16,1	18,0
Яйця птиці свійської в шкаралупі свіжі (без яєць на інкубацію)	5,4	9,3
Мед натуральний	-27,4	22,4

Джерело: складено автором за офіційними даними Державної служби статистики України

Таблиця 2

Внесення органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур 2018 р.

Площа, оброблена органічними добривами	Обсяг внесених органічних добрив, га				
	у % до уточненої посівної площі	усього, т	у розрахунку на 1 га, кг	уточненої посівної площі, обробленої добривами	
Під посіви сільськогосподарських культур	47775,00	4,1	398205	342	8335
у тому числі під культури зернові та зернобобові	25873,39	4,2	210408	343	8132
з них під пшеницю	18813,68	4,8	107632	274	5721
кукурудзу на зерно	3447,21	3,3	63219	611	18339
культури технічні	19986,59	3,8	153387	288	7674
з них під сою
ріпак і кользу	4422,38	5,2	37604	445	8499
соняшник	14736,41	3,3	115059	260	7808
буряк цукровий
культури овочеві відкритого ґрунту, включаючи насінники та маточники	211,31	9,8	4242	1973	20076

Джерело: складено автором за офіційними даними AgroInsurance International [4]

Таблиця 3

Виробництво культур у підприємствах Дніпропетровської області в 2019 р.

Сільськогосподарська культура	Зібрана площа, тис га	Обсяг виробництва (валовий збір) у початково оприбуткованій масі	Урожайність, з 1 га зібраної площі, га	Середня урожайність за 5 років	Збиток, недоотримання врожаю з 1 га
Зернові та зернобобові	1127,1	42853,9	38,1	31,24	6,86
Цукровий буряк	0,6	348,6	630	456,6	173,4
Соняшник	591,7	14486,0	24,4	20,02	4,38
Картопля	51,5	4341,3	84,3	110,2	-25,9
Овочеві культури	37,7	7274,9	193	204,2	-11,2
Плодові та ягідні культури	17,0	1542,7	111,1	110,3	0,8

Джерело: розраховано автором на підставі даних Державної служби статистики в Дніпропетровській області

Якщо проаналізувати показники врожайності сільськогосподарських культур у Дніпропетровській області за даними, приведеними в табл. 3, бачимо, що збитковими є картопля та овочеві культури, недоотримання врожаю яких у 2019 р. становило відповідно 25,9 і 11,2 ц з 1 га. Зернові та зернобобові культури хоча й не є збитковими, але їх посівні площі й обсяги виробництва значно скоротилися порівняно з попередніми роками.

Тому це ще раз доводить необхідність державного субсидування аграрного сектору економіки, що забезпечуватиме, насамперед, продовольчу безпеку в країні та сприятиме виведенню якісної сільськогосподарської продукції на зовнішні експортні ринки, підвищуючи тим самим рівень ВВП. Багато урядів та некомерційних організацій вважають за потрібне надавати пряму допомогу у разі настання стихійних лих для усунення проблем сільських районів, які стикаються з катастрофічними втратами, спричиненими природною небезпе-

кою, такою як посуха, повені та урагани. До того ж для багатьох малих підприємств, схильних до ризику, та фермерів фінансова допомога може бути надзвичайно дорогою і становити значний відсоток національного доходу, коли катастрофа велика [8, с. 14].

Висновки з проведеного дослідження. Однак загальна позиція українського уряду щодо аграрного менеджменту полягає у тому, що багато стратегічних планів і програм мали мету досягти соціального та гуманітарного ефекту, але вони також виявилися неефективними і дорогими, застосовуючи фінансові ресурси для непродуктивного використання та отримання неприбуткового результату. Саме тому ми пропонуємо переглянути, що зробили приватний, державний та некомерційний сектори інших країн Європи для надання допомоги з управління аграрними ризиками, та використати їхній досвід на українському страховому ринку, підтримуючи тим самим продовольчу безпеку в країні.

Список використаних джерел:

1. Добіжа Н.В. Сучасний стан та проблеми агрострахування в Україні. *Ефективна економіка*. 2013. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2256> (дата звернення: 21.05.2020).
2. Кушнір І.В. Забезпечення страхового захисту аграрних товаровиробників. *Облік і фінанси АПК*. 2014. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/zabezpechennya-strahovogo-zahistu-agrarnih-tovarovirobnikiv.html> (дата звернення: 15.06.2020).
3. Лупенко Ю.О. Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору України: завдання агроекономічної науки. *Економіка АПК*. 2015. № 6. С. 6–10.
4. Офіційний сайт компанії AgroInsurance International. URL: https://agroinsurance.com/ru/agribusiness_insurance/ (дата звернення: 22.06.2020).
5. Павелко Н. Система державного регулювання страхування сільськогосподарської продукції в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 2 (17). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_02\(17\)/19.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_02(17)/19.pdf) (дата звернення: 10.06.2020).
6. Полчанов А.Ю. Агрострахування як складова продовольчої безпеки держави. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2013. № 4. С. 48–57.
7. Ринок агрострахування України у 2017-му андерайтинговому році : аналітичне дослідження. URL: <https://agroinsurance.com/ru/ukraina-obzor-ryinka-agrostrahovaniya-za-2017-anderrayingovyiy-god-analiticheskoe-issledovanie/> (дата звернення: 12.07.2020).
8. Сахно О.В. Агрострахування в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Економіка АПК*. 2010. № 9. С. 14–16.
9. Тарельник Н.В. Зарубіжний досвід страхування ризиків в аграрній сфері. *Ефективна економіка*. 2013. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2096> (дата звернення: 16.07.2020).
10. Тулуш Л.Д., Прокопчук О.Т. Ринок агрострахування в Україні: тенденції та перспективи. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 55–67. URL: http://eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2018/08/eaprk_2018_8_p_55_67.pdf (дата звернення: 19.08.2020).

References:

1. Dobizha N.V. (2013) Suchasnyy stan ta problemy ahrostrakhuvannya v Ukraini [The current state and problems of agricultural insurance in Ukraine]. *Effective Economy*, (electronic journal), no. 8. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2256> (accessed 21 May 2020).
2. Kushnir I.V. (2014) Zabezpechennya strakhovoho zakhystu ahrarykh tovarovyrobnykiv. [Ensuring insurance protection of agricultural producers]. *Accounting and finance of agro-industrial complex*. Available at: <http://magazine.faaf.org.ua/zabezpechennya-strahovogo-zahistu-agrarnih-tovarovyrobnykiv.html> (accessed 15 June 2020).
3. Lupenko Y.O. (2015) Suchasnyy stan ta perspektyvy mizhnarodnoyi intehratsiyi ahrarynoho sektoru Ukrainy: zavdannya ahroekonomichnoyi nauky. [Current state and prospects of international integration of the agricultural sector of Ukraine: the task of agro-economic science]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 6, pp. 6–10.
4. Official website of AgroInsurance International. Available at: https://agroinsurance.com/ru/agribusiness_insurance/ (accessed 22 June 2020).
5. Pavelko N. (2013) Systema derzhavnoho rehulyuvannya strakhuvannya sil's'kohospodars'koyi produktsiyi v Ukraini [The system of state regulation of agricultural insurance in Ukraine]. *Public administration and local self-government*. Vol. 2 (17). Available at: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_02\(17\)/19.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_02(17)/19.pdf) (accessed 10 June 2020).
6. Polchanov A.Y. (2013) Ahrostrakhuvannya yak skladova prodovol'choyi bezpeky derzhavy [Agricultural insurance as a component of food security of the state]. *Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics*, no. 4, pp. 48–57.
7. Agricultural insurance market of Ukraine in the 2017 underwriting year Analytical research. Available at: <https://agroinsurance.com/ru/ukraina-obzor-ryinka-agrostrahovaniya-za-2017-anderrayingovyy-god-analiticheskoe-issledovanie> (accessed 12 July 2020).
8. Sakhno O.V. (2010) Ahrostrakhuvannya v Ukraini: suchasnyy stan, problemy ta perspektyvy [Agricultural insurance in Ukraine: current status, problems and prospects]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 9, pp. 14–16.
9. Tarelnyk N.V. (2013) Zarubizhnyy dosvid strakhuvannya ryzykiv v ahraryni sferi [Foreign experience of risk insurance in the agricultural sector]. *Effective Economy*, (electronic journal), no. 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?Op=1&z=2096> (accessed 16 July 2020).
10. Tulush L.D. (2018) Rynok ahrostrakhuvannya v Ukraini: tendentsiyi ta perspektyvy [Prokopchuk OT Agricultural insurance market in Ukraine: trends and prospects]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 8, pp. 55–67. Available at: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2018/08/eapk_2018_8_p_55_67.pdf (accessed 19 August 2020).

E-mail: pavlenko.o.p@dsau.dp.ua